

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA VARIATIV TA'LIMNI
STRATEGIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ahmedjonov Laziz Rustamovich

Buxoro innovatsiyalar universiteti Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi
2-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15513086>

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta'lism maktablarida variativ ta'limdi strategiyalashning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Unda ta'limgarayonini o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga moslashtirish, moslashuvchan o'quvdasturlarini joriy etish, innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish hamda baholash tizimini shaxsga yo'naltirilgan tarzda tashkil etishning dolzarbliги tahlil qilingan. Shuningdek, strategiyalashda ota-onalar, jamiyat va ta'limgar muassasalari o'rta sidagi hamkorlikning ahamiyati, resurslar va infrastrukturaviy ta'minotning o'rni ko'rsatib o'tilgan. Maqola variativ ta'limdi samarali tashkil etishga doir metodik tavsiyalar va amaliy yondashuvlar bilan boyitilgan.

Kalit so'zlar: variativ ta'limgar, strategiyalash, umumta'lism maktabi, individual yondashuv, moslashuvchan o'quvdasturi, innovatsion texnologiyalar, pedagogik strategiya, baholash tizimi, o'quvchi ehtiyojlari, ta'limgar sifati.

SPECIFIC FEATURES OF STRATEGIZING VARIATIVE LEARNING IN
GENERAL SCHOOLS

Abstract. This article highlights the specific features of strategizing alternative education in secondary schools. It analyzes the relevance of adapting the educational process to the individual needs, abilities and interests of students, introducing flexible curricula, teaching based on innovative pedagogical technologies, and organizing an assessment system in a person-oriented manner. It also highlights the importance of cooperation between parents, society and educational institutions in strategizing, the role of resources and infrastructural provision. The article is enriched with methodological recommendations and practical approaches to the effective organization of alternative education.

Keywords: alternative education, strategizing, general education school, individual approach, flexible curriculum, innovative technologies, pedagogical strategy, assessment system, student needs, quality of education.

Kirish. Ta’limni boshqarish nazariyasida uning o‘ziga xosligi ma’lum mezonlariga ko‘ra tasniflangan boshqaruvga turli yondashuvlarda namoyon bo‘ladi. Bu yondashuvlar boshqaruv jarayonining mohiyatini belgilab beradi va uning evolyutsiyasini tarixiy-pedagogik tadqiq qilish jarayonida tahlil predmeti bo‘lib xizmat qilishi, ushbu boshqaruvning yetakchi paradigmاسını kvalifikatsiya qilish funksiyasini bajarishi mumkin. Shubhasiz, ularning har biri boshqaruvni shakllantirish jarayonida u yoki bu tarixiy bosqichda ma’lum foyda keltirgan.

Strategik menejment sohasidagi ishlarni tahlil qilish bunday boshqaruvning mohiyati va o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berishga, «strategiya» tushunchasining asosiy xususiyatlarini va uning «rivojlanish» va «prognozlash» tushunchalari bilan bog’liqligini aniqlashga imkon berdi.

Ta’limda «strategiya», «strategik menejment (menejment)» tushunchalari operativ boshqaruv va menejment o‘rtasidagi farqlarni ko‘rsatish uchun kiritildi, bunda asosiy e’tibor tashqi omillarga qaratiladi. Biroq, mualliflar bu mohiyatni belgilashda turlicha urg’u beradilar.

Demak, G.Mintzberg, J.Kvinn, S.Goshals strategik menejmentni “tanlangan maqsadlarni amalga oshirishdan va munosabatlarning istalgan holatiga erishishga urinishlardan iborat tizim va uning muhiti o‘rtasidagi aloqani aniqlash va o‘rnatish jarayoni” deb qaraydilar.

Resurslarni taqsimlash orqali atrof-muhit bilan samarali va samarali harakat qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili va mushohada. Ta’lim tizimini boshqarishni rivojlanirishni o‘rganishda strategik paradigmadan foydalanish, bizning fikrimizcha, nafaqat ushbu rivojlanishning etakchi tendentsiyalarini, balki eng muhim tendentsiyalarini ham saralash imkonini beradi. Ta’limni strategik boshqarish paradigmaasi kontekstida L.S. asarlarida keltirilgan faoliyatning umumiyligi nazariyasiga asoslanadi. Vygotskiy, V.V. Davydova, E.V. Ilyenkova, A.N. Leontiev, S.L. Rubinshteyn, G.P. Shchedrovitskiy va boshqalar, biz mintaqadagi ta’limni boshqarish tizimining genezasiga eng mos keladigan maxsus shaklni - «topshiriqlar bo‘yicha boshqarish» ni ajratib ko‘rsatdik. “Vazifalar” deganda biz kelajakdagisi natija (maqsad) modeli shartlarini, natijaga erishish vositalarini, mablag‘lardan foydalanish usullarini, faoliyatni amalga oshirish shartlarini va kelajakdagisi natijani baholash mezonlarini tushunamiz. Shu ma’noda “vazifa”ni “strategiya”ning sinonimi sifatida ko‘rish mumkin.

Ehtiyoj qondirilmaguncha yoki boshqa muqobil variantga o‘tish zarurati tug’ilmaguncha (strategiyani o‘zgartirish) o‘zgarmaydi. Vazifani shakllantirishni yakunlash harakat mavzusini strategiyani amalga oshirishga olib keladi, ya’ni «ijro etuvchi» bosqichiga.

Aynan shu paytdan boshlab u tanlangan vosita va usullardan haqiqiy foydalanishga o‘tish, ya’ni «ichki» tayyorgarlik jarayonidan haqiqiy «tashqi» faoliyatga o‘tish, qondirishning haqiqiy amaliyotiga o‘tish imkoniyatini oladi. dastlabki ehtiyoj. Faoliyat yondashuvi aspektida boshqaruv qarorlarini tahlil qilish, o‘rganish, aniqlash, ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazish bilan bog‘liq vazifalar mavjud. Ushbu muammolarni hal qilish orqali maqsad sari yo‘l topiladi.

S.L. Rubinshteyn va A.N. Leontiev vazifaning ma’nosini maqsadning birligi va unga erishish shartlari sifatida aniq talqin qildi. Maqsadga erishish shartlari o‘zgarganda, lekin maqsadning o‘zi saqlanib qolganda, vazifa ham o‘zgaradi. Ta’limni boshqarishda faoliyat tamoyilini amalga oshirish sharoitida natija ta’lim tizimi emas, balki tizimga yondashuv natijasidir, ya’ni. tizim qo‘ygan vazifalarning sifati. Bunday holda, ishlab chiqarish sifati nuqtai nazaridan ta’limni boshqarishning evolyutsiyasi haqida gapirish mumkin. Strategik maqsadlar ta’lim muassasasining missiyasini amalga oshirishga olib keladigan asosiy faoliyatdir. Maqsad missiya bayonetini kengaytiradi va aniqlaydi, qanday sifatli natijalarga (o‘zgarishlarga) erishish kerakligini belgilaydi. Maqsadning asosiy maqsadi mакtab o‘qituvchilarini rag’batlantirish, ularni belgilangan vazifani amalga oshirish zarurligiga Таълим ва инновацион тадқиқотлар ishontirish va ta’lim muassasasining rivojlanish strategiyasiga yo‘naltirishdir.

Strategiyani amalga oshirish o‘zaro bog‘liq ikkita vazifani hal qiladi:

1. Strategiya - bu ta’lim muassasasining sheriklar va raqobatchilar bilan munosabatlarini o‘zgartirish vositasi, buning natijasida ta’lim muassasasi raqobatdosh ustunliklarga ega bo‘ladi.
2. Ta’lim tizimini boshqarish: ichki o‘zgarishlar (majmui moddiytexnikaviy, uslubiy jihozlar muassasalar, tashkiliy tuzilmadagi o‘zgarishlar va professional mukammallik uning rahbarlari va xodimlari).

Bu sizga tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga munosib munosabatda bo‘lish, ularga moslashish va ulardan o‘z maqsadlarida foydalanish imkonini beradi. Strategiyani ishlab chiqish quyidagi savollarga batafsil javob berishdan boshlanadi: Bugungi kunda ta’lim tizimi, ta’lim muassasasi va ularning faoliyati qanday? Bizning xizmatlar va mahsulotlarimiz, vazifalari, ta’lim bozoridagi o‘rni qanday? Ertaga, 5-10 yildan keyin ular qanday bo‘lishi kerak?

Maqsadlarimizga erishish uchun nima qilishimiz kerak? Usullar Strategiyani ishlab chiqishda ta’lim muassasasi faoliyatining ko‘p bosqichli xususiyatini hisobga olish kerak.

Korporativ daraja manfaatlarni hisobga olgan holda butun ta’lim muassasasi bilan bog‘liq shahar tizimi ta’lim. Assortiment darajasi iste’molchilarning barcha toifalari uchun ta’lim xizmatlarini amalga oshirish bo‘yicha faoliyat yo‘nalishlarini belgilaydi.

Funktsional daraja oldingi darajalarda qo‘yilgan vazifalarni hal qilishni ta’minlaydi.

Strategiyani ishlab chiqishda ta’lim tizimi atrofida yuzaga kelgan shartsharoitlar tahlil qilinadi:

Ta’lim tizimi, ta’lim muassasasi xizmatlariga byudjet va tijorat talabining rivojlanish imkoniyatlari va tendentsiyalari;

Boshqa ta’lim tizimlari, ta’lim muassasalari bilan integratsiya qilish imkoniyatlari;

Ta’limning tashqi ishlab chiquvchilar, mijozlar, vositachilar va xizmatlar iste’molchilar bilan vertikal integratsiyalashuvi imkoniyatlari;

Strategiyani ishlab chiqish strategik maqsadlarga erishish yo‘llarini aniqroq aniqlash imkonini beruvchi bir qator tamoyillarga asoslanadi.

Asta-sekin o‘sish nazariyasi- ta’lim muassasasi tizimini tashqi muhit sharoitlariga bosqichma-bosqich moslashtirish. Moslashuvchan yondashuv - joriy sharoitga qarab tezkor o‘zgarishlar va rejalashtirish tadbirlari.

Ijodkorlik- Hozirgi va keljakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni hal qilishda oldindan ko‘ra bilishga urg‘u berish Strategiyani ishlab chiqishda quydagilarni hisobga olish zarur:

- Ta’lim tizimi, ta’lim muassasasi faoliyatining barcha sohalarini qamrab olish;
- Tashqi sharoitlar bilan muvofiqlik;
- Resurs imkoniyatlariga muvofiqligi;
- Ta’lim tizimini, ta’lim muassasasini rivojlantirishning uzoq muddatli yo‘nalishlari bilan aloqa qilish;
- Ta’lim muassasasi tomonidan qabul qilingan maqsad va vazifalarda ustuvorliklarni hisobga olish;

Ta’lim muassasasining rivojlanish strategiyasi strategik reja shaklida taqdim etilishi mumkin.¹

Strategik reja - bu ta’lim muassasasining raqobatbardoshligini oshirish uchun asosiy narsaga qaratilgan qisqa hujjat. Strategik rejada ma’muriyat va xodimlar, potentsial investorlar, hokimiyat va jamoatchilik uchun keljakni ko‘rishni hisobga olgan holda tezkor qarorlar qabul qilishda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadigan g’oyalar mavjud. Strategik reja boshqa turdagи rejalarni bekor qilmaydi yoki almashtirmaydi, u faqat ta’lim muassasasi uchun eng muhim, ustuvor yo‘nalishlarda rivojlanishni belgilaydi. Strategik reja ochiq, davlat-xususiy sheriklik asosida ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi.

¹ Jumaniyozova M. Ta’limni strategik rejalashtirish. – Nukus: Bilim, 2023.

Strategik reja ta’lim muassasasini 10 yilgacha rivojlantirishning umumiy yo‘nalishini (strategiyasini) belgilaydi. Strategik rejani takomillashtirish va takomillashtirish har 3-5 yilda bir marta amalga oshiriladi. Strategiyani amalga oshirishning asosiy vazifasi yuqori strategik salohiyatga ega, tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga tez moslasha oladigan, uzoq muddatli istiqbolda raqobatbardosh va izchil yuqori natijalarga erishadigan tashkilotni barpo etishdan iborat.

Ushbu vazifani amalga oshirish uchun strategiyani amalga oshirish jarayonida ta’lim muassasasi ma’muriyati o‘z faoliyatini quyidagi yo‘nalishlarga qaratadi:

-Resurslarni faoliyat o‘rtasida taqsimlash, bu ayniqlsa resurslarning etishmasligi yoki ularning yuqori narxida muhim ahamiyatga ega;

-Strategik qarashlar, missiyalar, maqsadlar va strategik yo‘riqnomalarni butun professor-o‘qituvchilar tarkibiga etkazish, muvofiqlashtirish va muvofiqlashtirish orqali ierarxiya va funktional bo‘linmalarning barcha darajalarida strategiya elementlarining uzluksizligini ta’minlashni o‘z ichiga olgan strategiyani qo‘llab-quvvatlash siyosatini yaratish. ta’lim muassasasining barcha rejalarini, dasturlari, loyihalari;

-professor-o‘qituvchilar tarkibini strategik maqsadlarga, shu jumladan nafaqat moddiy rag’batlantirish usullarini, balki xodimlarni nazorat qilish va ta’sir qilishning ma’muriy usullarini, shuningdek, ma’naviy rag’batlantirish va martaba o‘sishini rag’batlantirish choralarini rag’batlantirish;

-strategik va taktik rejalarini amalga oshirish jarayonida natijalarga erishganlik uchun javobgarlik darajasini va belgilangan strategik maqsad va vazifalarga erishishdagi hissasini hisobga olgan holdaadolatli haq to‘lashni ta’minlash;

-Strategiyani amalga oshirishni qo‘llab-quvvatlovchi korporativ madaniyatni yaratish, shu jumladan «korporativ rujni shakllantirish», xodimlarning sodiqligini rivojlantirish, kadrlar almashinuvini kamaytirish, ta’lim muassasasi maqsadlariga muvofiq tashabbuskorlikni oshirish, tashkilot xodimlarini ijtimoiylashtirish;

-Ta’lim muassasasining barcha xodimlarini zarur ma’lumotlar, aloqalar bilan ta’minlash, strategiyani amalga oshirishni boshqarish uchun uslubiy va tashkiliy vositalarni ishlab chiqish;

-Muassasaning uzluksiz rivojlanishi uchun ijobiy tajribalardan foydalanish, jumladan, pedagog kadrlarning uzluksiz malakasini oshirish va malakasini oshirish tizimini yo‘lga

qo'yish, o'zaro tajriba almashish, tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash, ijodiy muhitni shakllantirish maqsadida doimiy o'quv-amaliy seminarlar tashkil etish.²

Strategiyani shakllantirishda mas'uliyat tashkilot madaniyati, an'analari va boshqaruv uslubining xususiyatlarini hisobga olgan holda taqsimlanishi kerak. Madaniyat va mas'uliyat turi o'rtasidagi nomuvofiqlik ko'pincha strategiyaning samarasizligiga sabab bo'ladi. Shunday qilib, agar rahbarning qarori yakuniy va muhokama qilinmaydigan ta'lim muassasasida avtoritar madaniyat shakllangan bo'lsa, guruh mas'uliyati tizimini joriy etish aslida muassasa faoliyatini falaj qiladi, chunki jamoa a'zolari teng huquqlarga ega, vakolatlari yagona mustaqil qaror qabul qila olmaydi. Aksincha, boshqaruvning «demokratik» uslubi, muassasada kollegial qarorlar qabul qilish an'anasi, hatto avtoritar boshqaruvni talab qiladigan favqulodda vaziyatlarda ham rahbar tomonidan strategiyani ishlab chiqish va amalga oshirish uchun mas'uliyatning jamlanishiga kuchli qarshilik ko'rsatadi. Strategik tanlov, agar uni amalga oshirishda muassasaning eng yaxshi mutaxassislarining ularning funktional yo'nalishlari bo'yicha fikrlari hisobga olinsa, eng yaxshi bo'ladi.

Ular o'rtasida strategik qarorlar uchun javobgarlikni taqsimlashni ta'minlash kerak optimal nisbat tashabbus va ehtiyojkorlik o'rtasida, xavfli choralar va konservativizm o'rtasida strategik menejment guruhibi shakllantirishda turli (va ko'pincha qaramaqarshi) fikrlarga ega bo'lgan mutaxassislarning g'oyalarini hisobga olish uchun sharoitlar yaratiladi, bu esa strategiyani shakllantirishda murosaga erishishga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, ta'lim muassasasida strategik o'zgarishlarga qarshilikni kamaytiradi va strategiyani amalga oshirish samaradorligini oshiradi.

Strategiyani shakllantirish va amalga oshirish uchun jamoani yaratish - bu tashkilotda umumiy strategik qarashga, bir xil tushunchaga ega bo'lgan mutaxassislarni tanlashni anglatadi. Strategik maqsadlar va strategik qarorlarni amalga oshirish uchun bir xil vositalardan foydalanadigan vazifalar va boshqalar. Bir xil fikrdagi odamlar jamoasi kuchli sinergik ta'sirga ega bo'lib, ta'lim muassasasining raqobatdosh kuchini oshiradi. Biroq, strategik menejmentda jamoaviy javobgarlik, agar jamoaning har bir a'zosining mas'uliyati uning vakolatlari va majburiyatlar mas'uliyat bilan muvozanatlashtirilmasa, tashkilotning zaifligi omili bo'lishi mumkin. Shuningdek, agar aniq shaxslar uchun javobgarlik chegaralari noaniq belgilangan, kesishsa yoki hamma narsani to'liq qamrab olmasa, guruh mas'uliyati tashkilotning strategik samaradorligini pasaytiradi. Ta'lim muassasasining raqobatbardoshligiga erishishning asosiy omillaridan biri tashkiliy afzallikkarni shakllantirish va mustahkamlashdir. Ta'lim

² Rasulov D. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

muassasasining barqaror tashqi aloqalarining mavjudligi muhim tashkiliy afzallikdir, chunki bozor sharoitida aloqa, muvofiqlashtirish va nazorat qilishning ko‘p darajadagi kafolatlari bilan keng aloqalar zarur. Ishlab chiqilgan strategiyani baholashda tashqi va ichki muhit ko‘rsatkichlari to‘plami hisobga olinadi. Tahlil davomida ta’lim muassasasi tomonidan davlat topshirig‘ining bajarilishi, iste’molchilarining ta’lim xizmatlaridan qoniqish darjasи, ta’lim muassasasining raqobatbardoshligi, muassasaning jamiyatda o’sgan obro‘-e’tibori baholanadi.

Strategiyaning muvaffaqiyati ta’lim muassasasi byudjetining muvozanati, o‘qituvchilarning innovatsiyalarni joriy etishga e’tibor qaratilishi, tashkilotning qadriyatlar tizimini shakllantirish, nizolarning yo‘qligi va ijtimoiy va tashkiliy muhitning boshqa xususiyatlaridan dalolat beradi. Ta’lim muassasasini boshqarishni tartibga solish tizimining asosiy elementlaridan biri bo‘lgan rivojlanish dasturi o‘ziga xos xususiyatlarga ega.

Uning tarkibiga quyidagilar kiradi:

ta’lim muassasasining ta’lim tizimining holati va o‘zgarishiga ta’sir qiluvchi omillarni tahlil qilish;

kuchli va zaif tomonlarini, imkoniyatlar va cheklovlarini tahlil qilish;

ta’lim muassasasi ta’lim tizimining holatini muammoli tahlil qilish;

ta’lim muassasasini rivojlanirish dasturining maqsadlari va kutilayotgan natijalari;

maqsadlarga erishish uchun harakatlar; rivojlanish dasturini amalga oshirish bo‘yicha reja-jadval; xarajatlar smetasi loyihasi, rejalahtirilgan natijalarga erishish monitoringi.

Rivojlanish dasturining maqsadlarini amalga oshirish bo‘yicha loyiha faoliyati natijasi umuman ta’lim jarayonida sezilarli o‘zgarishlar bo‘lishi kerak - bu maqsadlar, tuzilma, texnologiyalar, xodimlar, sharoitlar va boshqalardagi o‘zgarishlar.

Xulosa. Umumta’lim maktablarida variativ ta’limni strategiyalash – zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu yondashuv o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim mazmuni va shakllarini moslashtirishga imkon yaratadi. Variativ ta’lim strategiyasi orqali o‘quv jarayonining samaradorligi oshib, o‘quvchilarning faolligi, mustaqil fikrashi va ijtimoiy moslashuv darjasи yuqorilaydi. Mazkur strategiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish esa malakali pedagog kadrlar, zamonaviy texnologiyalar, kuchli metodik baza va samarali hamkorlikka asoslangan ta’lim muhiti mavjud bo‘lishini talab etadi. Shu bois, variativ ta’limni strategik yondashuv asosida yo‘lga qo‘yish umumta’lim maktablarining rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Shunday qilib, ta’lim muassasasini zamonaviy sharoitlarda rivojlanirish dasturi - bu ta’lim muassasasiga o‘z ta’lim faoliyatini ta’lim faoliyati natijalariga qo‘yiladigan davlat,

mintaqaviy va shahar talablariga muvofiq modernizatsiya qilishga yordam beradigan innovatsion mexanizm. Bizning fikrimizcha, ta’lim muassasasida ikkita hujjat mazmunini ajratishga yana bir bor e’tibor qaratish juda muhim: ta’lim dasturi va rivojlantirish dasturlari.

Ta’lim faoliyati mazmuni tartibga solinadi ta’lim dasturi- o‘quv faoliyati jarayonida talaba va o‘quvchining maqsadlari, mazmuni, texnologiyalari, o‘zgarishlari natijalarini belgilaydigan hujjat. Ushbu hujjat mazmunining davlat ta’lim standartiga, asosiy umumiyligi ta’lim dasturining tuzilishiga qo‘yiladigan davlat talablari muvofiqligini litsenziyalash va davlat akkreditatsiyasi ta’lim muassasasi kiradi. Xulosa Qisqa qilib aytganda, Rivojlanish dasturi ta’lim dasturini amalga oshirishni ta’minlovchi ta’lim muassasasi infratuzilmasidagi o‘zgarishlarni tavsiflaydi. Ta’lim dasturi ta’lim maqsadlarining dolzarbligi, mazmunning innovatsionligi, qo‘llanilayotgan ta’lim texnologiyalari va o‘quv-uslubiy majmualarning zamonaviyligi, ya’ni ta’limning dolzarbligi va zamonaviyligini asoslaydigan barcha jihatlarni ochib berish mumkin. Rivojlanish dasturida ta’lim jarayonini sifat, qulaylik va samaradorlikni oshirish yo‘nalishida ta’minlashning huquqiy, tashkiliy, moliyaviy, boshqaruv va moddiy sharoitlarini o‘zgartirishga e’tibor qaratish zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi” mavzusidagi ma’ruzasi. – 2021.
3. Karimov A. va boshqalar. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022.
4. Rasulov D. Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Qodirova G. Variativ ta’lim: nazariy va amaliy asoslar. – Samarqand: Ilm ziyo, 2020
6. Jumaniyozova M. Ta’limni strategik rejalashtirish. – Nukus: Bilim, 2023.
7. UNESCO. Strategies for Personalized Learning in Schools. – Paris, 2019
8. OECD. Innovative Learning Environments. – OECD Publishing, 2017.
9. Xamidova Z. Umumta’lim maktablarida ta’lim sifatini oshirish strategiyalari. – Toshkent: Yangi asr avlod, 2023.
10. www.edu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligining rasmiy veb-sayti.